

Elemente latina

Jesen je stigla i donijela miris žutih dunja koje su se i dalje smiješile na golim granama u dvorištu. A dole na ulici posvuda uvjelog, požutjelog, lišća koje je šuštal pod nogama, sve to gledam iz sobe, prilazeći velikom drvenom stolu od stare hrastovine. Na stolu; kafa, cigarete i samo jedna sveska. Spustim pogled, namrgođeno lice Karla Marksa začuđeno me gleda sa njenih korica. Pomjeram svesku levo- desno, ali njegov pogled ne mijenja smjer. Usmjerno se prema meni i ne pušta me iz njegovog vidokruga. Uzimam hemisku olovku, pa mu nacrtam naočare ne bi li me ostavio na miru. Ali ništa, i dalje bulji u mene. Odlučih da mu zatamnim naočare. Ubrzo on dobi „Lenonke“ i ja odahnu miran. Uspio sam...

Profesor marksizma se napinje iz petnih žila:

- Komunistam će donijeti blagostanje kako za kolektiv tako i za pojedinca. Radićeš koliko možeš, uzimaćeš koliko ti treba. Biće to besklasno društvo u kome neće biti novca, a sav kapital će se usmjeravati na sveobuhvatni razvoj društva. „Zajednički svi u siromaštvu!“, je simbilična parola socijalizma u prelaznom periodu ka komunizmu.

Ništa nisam razumio. Kao prvo, upitah se; zašto ne bi bila parola „zajednički svi u bogastvu“, a ne u siromaštvu? Kakav će biti svijet bez novca? Koji će motiv pokretati ljude, kako će se razlikovati sposobni od nesposobnih? Kako će se izbjeći uravnilovka? To mi nikako nije ulazilo u glavu.

Profesor marksizma, sem što je trenirao strogoću, izuzetno je držao do svog predmeta, kao da je taj predmet od najveće važnosti za svo stanovništvo ovoga svijeta. Na prvom propitivanju prozva on Zaju, učenika iz zadnje klupe, da kaže nešto o odumiranju države. Zajino interesiranje za ovaj predmet je bilo na najmanjoj razini i zbog toga se držao na pristojnoj udaljenosti od strogog profesora. Uhvaćen u raskoraku on se počeo domišljati i nakon duže stanke ko iz topa izusti:

- Na početku - prvo umre predsjednik, a onda umru ostali rukovodeći ljudii, i na kraju umre cijelo stanovništvo - i više nema države!

Ja odmah pomislih; „ala je ovaj dobro odgovorio, blago njemu. Dobiće pet“. Ali se moja euforija brzo stiša kad videh profesorovo lice kako se izvitoperi i dobi neko crvenilo, kao da je cijelo bilo premazano karminom, ili nekim kečapom. Niko nije mogao da nasluti šta se sve motalo u tom trenutku u profesorovoj glavi. U prvi mah je vjerovatno pomislio da se radi o provokaciji koja ima za cilj da uruši ugled našeg rukovodstva. Međutim, kada je profesor, pogledavši u dnevnik, video kakve su Zajine ocjene - briznu u grohatni smijeh. I normalno, stavi mu jedinicu, koja je tu ostala do kraja školske godine.

Sve mi se čini da se ovo dešavalo prije samo nekoliko dana, i ako je od tada vrijeme nacrtalo veliki reljef na mome licu, i natrpalo mnogo sjećanja u mojoj glavi.

U to vrijeme sam mislio da mogu uhvatiti zvijezdu padalicu golim rukama. Još su se na veliko slušali Bitlsi, a po disko klubovima se na veliko igralo Roken roll. Coca Cola samo što je počela da osvaja naše tržište, a samo najimućniji su sebi mogli da priušte original farmerke. Mi, manje imućni, smo jurcali po tezgama buvljaka ne bi li nabasali na neku dobru kopiju u brdu farmerki koje su dolazili iz Trsta, sa čuvene pijace Ponto Rose.

Danima se pričalo o momcima koji su zahvaljujući jakni ili košulji, koja je bila u trendu, uspjeli da osvoje neke djevojke na korzou. A korzoi su tada bili mjesto gdje se možeš zagledati u neku djevojku i zaljubiti se.

Škola je jedva dolazila usput...

Ustanem ujutru deset minuta prije početka nastave, pa trkom se uputim do škole ne bi li stigao prije zvona. Više puta se dešavalo, da od silne brzine, navučem naopačke đemper, ili tako prikopčam košulju da se cijelo odeljenje valjalo od smijeha. Nerijetko, čak, i košulju odenem sa rubovima koji su stajali isprijed. Pokušavao sam da pravdam to modnim trendovima, ali mi niko nije vjerovao, i moja ubijedivanja nisu davala nikakve rezultate.

Svi bi smo ko zapete puške čekali posljednje školsko zvono za taj dan, i ko izbačeni iz katapulta, preskačući klupe i stolice odlazili u grad.

Gradska kafana u centru je bila posebna priča. Stari, već umorni, konobari bi nas gladali popreko kada bi smo se pojavili u bašti kafane, mada smo uvek pristojno sjedeli. Bez mnogo pompe i buke, revnosno smo čekali da se konobar pojavi isprijed našeg stola. Obavezno smo najmanje dvojica u svojim torbama imali pripremljene jučerašnje novine, koje su poneli od kuće, i glumeći odrasle počeli bi da prevrćemo po listovima.

Kada bi se, napokon, mrzovoljni konobar pojavio, mi bi smo se dodatno uozbiljili.

- Izvolite, šta bi ste popili? – pitao bi on oficijelnim glasom.

- Kiselu vodu - odgovorio bi prvi kojeg bi pitao.

- A vi, mladiću? - upitao bi drugog.

A ovaj kao da se domišlja, nečka se i češka po glavi;

- I meni mineralnu – odgovorio bi.

I svi se tako vrpeljimo, dvoumimo se, htjeli bi ovo - ili ono. I na kraju svi bi naručili isto, ono što je najjeftinije, a to je bila - kisela voda.

Tada bi konobar ljutito napustio sto, znajući od ranije naše želje i planove.

Pokušavali su oni da nas opstruiraju, da nas ne usluže, ali ovaj, imali smo mi svo vrijeme ovoga svijeta i oni su bili osuđeni da izgube taj rat nerava sa nama. Na brzinu bi smo, jedan po jedan, ispijali mineralnu vodu, dok smo u međuvremenu započinjali „otvoreno prvenstvo“ u ubacivanju šibice sa ivice stola u praznu čašu. Takmičenje bi trajalo u nedogled, i samo ga je ručak morao prekidati. Tada bi smo zakazivali nastavak takmičenje za sutrašnji dan.

U školi su dani letjeli kao jesenje lišće pod udarom vjetra. Profesore smo bodovali po njihovoj harizmi i atraktivnosti. Na prvom mjestu je bio profesor fizičke kulture, njega smo bukvalno obožavali zbog njegovog lijepog građenog tijela, pa smo i mi maštali da jednog dana budemo takvi. Dolazio je na čas sa loptom u ruci. Bacio bi je posred učionice i rekao:

- Igrajte! - i užurbano bi napustio učionicu.

Grajom, vikom i pompom, koja bi se čula daleko izvan školske zgrade, izlazili bi smo na školsko igralište i kao pomahnitani jurili za loptom. Tada bi se i devojčice umješale u naše opšte veselje.

Profesoricu engleskog jezika smo posebno posmatrali sa najvećim interesovanjem, pogotovo muški dio nemirnog odjeljenja. Gledali smo je kao omađijani, sluđeni njenim izgledom i šarmom. Ona jedva da je bila starija koju godinu od nas, imala je graciozan hod i nosila je sa sobom miris velikih metropola. Zbog nje smo svojevrijedno, bez ikakve prisile, pravili grobnu tišinu. I zašto ne bi? Ona je to i zaslužila, jer je znala za naše čežnjive poglede. Znala je i da nam je idol ljepote, ali je svo vrijeme mirno trpjela naše nemirne oči na sebi.

S druge strane na času maternjeg bili smo manji od makovog zrna. Bivši bokser polu-teške kategorije nam je ugasio svaku nadu da možemo da budemo glavne face u školi. Kada bi se pojavio na vrata učionice, odjednom bi nastao veliki muk. Moglo se čuti čak i predavanje profesora iz druge učione. Od straha da se sretne sa njegovim pogledom glave su nam bile uvijek u velikom naklonu, mada ni on nije mogao da izađe na kraju sa nama. Pola odjeljenja nikako nije moglo da nauči razliku između č i ć te đ i dž.

Trudio se on, objašnjavao, pisao, ali nije išlo.

Na prvoj pismenoj vježbi sve bi se vratilo na početak. Bes bi mu izvirala iz očiju. Onda bi nas kažnjavao tražeći od nas da čitamo lektire koje nisu bile u nastavnom programu. Tako sam i ja došao na red. U trećem razredu, pri kraju prvog polugođa, nešto sam zabrljao pa mi je za kaznu naređeno da pročitam „Američku tragediju“ od Teodora Drajzera.

Uspio sam da, za divno čudo, do početka drugog polugođa obradim to štivo. Profesor se nikako nije mogao načuditi tom mom "podvigu". Toliko je to kod mene stvorilo samozadovoljstva, da sam se nekoliko nedjelja šepurio po razredu, kao da sam ja, a ne neko drugi, otkrio zakon gravitacije.

Za uspomenu sam poslije kupio sva Drajzerova sabrana djela.

Stara, nikad ne udavana, profesorica matematike je bila najomraženiji dio školskog kolektiva. Stavljali smo joj razna imena: karakondula, gica vještica, gnjida, i još poneko ime iz silnog arsenala kojeg smo smišljali danima.

Bježanje sa časa matematike predstavljalo je najmanji problem. Dovoljno je bilo da neko predloži ideju i cijelo odjeljenje bi plebiscitarno prihvatilo taj prijedlog. Pošto je bila u nemilosti direktora, sa kojim je stalno bila u svađi, nismo trpjeli nikakve konsekvence.

Najveći spektakl je bio čas tehničkog obrazovanja. Poslije upisivanja neophodnih podataka u dnevniku, zaneseni profesor bi tražio od učenika da pročitaju novu lekciju, a onda bi otišao do prozora, pogledao bi prema napolju i automatski bi njegove misli odlijetele van naše učionice i van naše škole. Ko zna gdje? Tada smo mogli odmah da nesmetano napustimo učionicu, da dubimo na glavu, mogli smo mu staviti i petardu ispod nogu, on je ne bi ni primjetio ni čuo. Njegov sluh to nikako ne bi registirao.

Zavisno od afiniteta učenika, slušali smo recitovanja stihova, prenos fudbalske utakmice, pjevanje muzičkih hitova, čitanje novinskih tekstova. A oni koji su ustajali rano nesmetano su mogli nadohnađivati izgubljene minute sna.

- Poštovani slušaoci! Javljam se sa prepunog Maksimira, gde će se održati veliki derbi između zagrebačkih modrih i splitskih bilih - počinjao je svoj prijenos uživo Memo, koji je sedio do mene. Pošto mu bavljenje sportom nije išlo, sebe je nalazio među radio spikerima. Toliko se kvalitetno unosio u lik da se mogao stvoriti dojam da je stvarno na utakmici. Njegov nastup bi mogao da traje do kraja časa da ga nismo prekidali i davali šansu drugima da se pojave na učioničkom podijumu.

Bijela, djevojčica iz četvrte klupe kraj prozora, bila je izuzetno sentimentalna, pa je valjda zbog toga bila zaljubljena u poeziju. Kada bi se pojavila ispred table, tačno smo znali koliko će trajati njen nastup, pa smo svi žurno pripremali svoje maramice. A, evo i zašto?

Krene ona sa svog mjesta žurno, gotovo trčeći, pa kad se približi tabli napravi zaokret za sto osamdeset stepeni i počne:

- Bilo je to u nekoj zemlji seljaka
na brdovitom Balkanu
umrla je mučeničkom smrću
četa đaka u jednom danu
iste su godine...

Tu se zagrcne, suze se pojave kao kiša iz vedrog neba i ona naprsno udri u plač. Mi, već pripremljeni, iskačemo iz klupa sa maramicama u rukama, brišemo joj suze i govoreći joj utešne riječi.

Onda bi izlazili drugi da pokažu šta sve znaju:

- Čekaj me, i ja ću sigurno doći.
Ne slušaj kad ti kažu
kako je vrijeme da zaboraviš
I da te nade lažu...
Ili

- Pristao sam, biću sve što hoće
Evo, prodajem dušu vragu svome
I ostaću samo crna tačka
Poslije ove igre kad me slome
Kad me mirno slome...

Poslastica na svakom času tehničkog je bio Sejin nastup, on je dolazio sa sela. Kada je još bio mali, odveli su ga u bioskop da gleda film. Kada se našao u tami bioskopa toliko se uplašio da više nikada nije kročio ni u predvorje kina. U igri detekcija filmova, domaćih ili stranih, svi su u odjeljenju znali koji je njegov film. Izašao bi isprije table i rukama dao do znanja da se radi o celuloidnoj traci, a potom pokazao

palčevima da se radi o domaćem filmu. Zatim bi prstima dao znak da su u pitanju tri reči. Odjeljenje bi počelo da nagađa koja je prva, druga, te treća riječ. Kod druge smo se najduže zadržavali.

- Prijedlog – gestikulacijom pokazuje on

- Mi-od!

- On vrti prstima, dajući do znanja da nismo u pravu.

- Mi-pri!

- On ljutito okreće ruke u krug.

- Mi-uz, do, pod, iza, ispod-sve dok ne dođemo do prijedloga-na.

Iako su svi znali o kojem se filmu radi, igrala bi se igra riječi sve kružeći da bi se na nov način stiglo do cilja. On bi se uvijao, mlatarao rukama, nogama, pantomimom, sve do minut pred kraj časa, kada bi cijelo odjeljene u glasu uzviknulo - Bitka na Sutjesci!

Tada bi u znak pobjede podigao ruku u vis, i sa podignutim rukama odšetao do svoje stolice. Samo je školsko zvono budilo senzore u glavi profesora tehničkog. Tada bi se naglo trgo, kao da se budi iz zimskog sna, ljubazno bi nas pozdravio i napustio našu učionicu ne primećujući haos koji smo napravili u međuvremenu.

Notes profesora fizike je bio najznačajniji dokument koji je ulazio u našu učionicu i naš najveći izazov. Profesor fizike bi se mogao odrijeći svoje porodice ali nikako svog notesa. U njemu su bila zapisana sva naša imena sa posebnim rubrikama u kojima nas je interpukciskim znacima ocjenjivao. Vrlo često mu se dešavalo da zaboravi dnevnik, ili kaput u učionici - ali notes nikako. Držao ga je do srca, kao vlastito čeljade. Samo mu je jednom za četiri godine opala budnost i koncentracija i na desetak minuta je njegov čuveni notes zapao u naše ruke. Bilo je to pri kraju našeg školovanja.

Brzinom, kakva se retko viđa, u kvadratiće smo za svakog učenika uspjeli da upišemo dovoljan broj raznovrsnih interpukciskih znakova, koje su kod profesora stvorile takvu konfuziju da je na kraju morao da pravi kompromise sa učenicima oko ocjena, nagađajući ko je koliko znao i koju je konačnu ocjenu zaslužio.

Profesor latinskoga, je posebna priča. Već je bio penzionisan, ali pošto nije bilo drugog profesora latinskog u gradu, vratili ga da honorarno radi u školi. Kravata, koja je bila stara približno kao i on, bila je potpuni de mode, jedva mu je prelazila prsa. Manžetne od pantalona su mu, valjda od slinog pranja, dolazile skoro do koljena. Samo je o cipelama vodio računa. Toliko ih je čistio i glancao da je mogao da vidi vlastiti lik na njima, kao da su ogledalo. Prvu novost koju je uveo, na naše opšte negodovanje, podijelio je po redovima posebno muškarce i djevojke. Lijevu stranu smo učionice držali mi – muški, a desnu - djevojke, vjerovatno misleći da su još vremena kada se gimnazija dijelila na mušku i žensku djecu. Ovaj postupak je stvorio uslove za otvoreni rat papirićima, olovkama, i gumicama izmjeđu dva tabora.

Tražio je od nas, kao drugu novinu, da kada ulazi u odjeljenje- ustanemo i dok se on kreće prema katedri, horski pjevamo studentsku himnu – „Geadeamus igitu“ – dok bi on stajao uspravno sve dok ne bi smo završili naš čas muzičkog.

To je bila prava parada, odškrinuo bi vrata i pomolio bi glavu da ga vidimo, dajući nam vremena da izvršimo pripreme. Prve bi pustio djevojčice, pa bi počele da pjevaju:

- Geudeamus igitur, juvenes dum sumus

Geudeamus igitur, juvenes dum sumus...

Onda bi smo mi muški nastavili na sav glas :

- Vivat Akademija, vivat profesores

Vivat Akademija, vivat profesores...

Kad bi smo završili, on bi teatralno sjeo, stavio ogromnu isfucanu kožnu torbu na sto, a onda počeo bi da prevrće po njoj tržeći nalivpero da zapiše čas u dnevniku.

Šta je sve izlazio iz torbe, čovjek ne može da se naćudi; klješta za struju, sat budilnik, gljeta, razno-razni papirići koji su mu ispadali iz ruku i letjeli oko njega. Svega je, bilo ali nalivpera nigdje ga nema u torbi. Kada bi, napokon, odustao od prevrtanja po torbi, taman što bi podigao glavu sa namjerom da izusti; „ima li neko penkalo?“ – neko bi od nas već stajao oko njega sa pripremljenim nalivperom.

Samo što bi zapisao čas iz posebene pregrade bi izvukao lulu sa duhanom i stavio bi je na vrh usta.

Eee, taj duvan, toliko je imao opori miris da mi je izbrisao svaku pomisao na cigarete i na duhan. I dan-danas kada se sjetim te arome, odmah se stresem. Palio je tu svoju lulu u učionici, mada rijetko, i to prije kraja časa. Iako smo odmah otvarali prozore, toliko bi se dima stvorilo da smo se jedva vidjeli. Pola odjeljenja je što stvarno, a što namjerno, kašljalo do bezsvjesti, to bi bila predstava kakva se rijetko viđa.

Direktor škole, inače član lokalnog teatra, je školu koristio kao mjesto za svoje probe. Volio je, bez valjanog razloga, da ulazi na čas i odglumi par rola. A posebno je za njega čas latinskog bio interesantan. Kada bi profesora vidio sa lulom u ustima, počeo bi da se klanja, da se previja, leleče, hvatao se za ono malo kose što mu je ostalo na glavi, kukao je, molio za milost profesora, ne bi li ovaj prestao sa duhanom.

Kao da su mu to pozorišne daske, a ne naša učionica. Na kraju bi odlazio, tobož ljut na ponašanje već senilnog profesora. Ali je sve to bila samo gluma, jer smo ih viđali u večernim satima kako zajedno ispijaju piće u kafani.

Ali malo - po malo „Latin“ na mala vrata uvede latinski u naša srca, pa mi pomalo zavolesmo latinski i naučismo sve one izreke koje se mogu čuti svakodnevno: „Ackta est fabula,, , „Men sana in corpore sano,, , „Historia semper magistra vitae est,, , „Tabula rasa,, ... i još mnogih.

Izreku „Tabula rasa,, čuo sam nekoliko stotine puta.

- Ajde, ti, tabula raso! (prazna tablo). Gukni nešto- meni je rečeno barem stotinak puta, od gotovo svih profesora, usput sam bio barem šezdeset puta; magarac, pa konj, te drvo i sl.

Stari latin je umio fino da besjedi. Stalno nam je govorio o njegovim putovanjima po Francuskoj, ili Italiji i koliko mu je latinski pomagao u sporazumijevanju kada je kao mladić osvajao srca Italijanki pored mnogobrojnih fontana u vječnom gradu. Bilo je tu puno hiperbolisanja, ali nama su se te priče svidjele, jer su govorile o mjestima koje mi nismo mogli u tom trenutku da posjeimo i dokučimo. Jednom prilikom, u napadu emocija, nije mu se to dešavalo često, ispričao nam je jednu od svojih dogodovština, koje se i dan danas sjećam sa zadovoljstvom.

- Taman sam izašao sa diplomom profesora - počeo je Latin – pun nade, želja, htenja, dođe mi poziv za vojsku. U predvorju 1941. kao regrutovani pešadinac stigoh u varaždinsku kasarnu. Samo što sam se navikao na vojnički život, kada je dren počeo da cvjeta u dvorište kasarne, stigoše vijesti o početku rata. Ja mlad, nemam pojma šta je vojna, pa se potajno radovah što je započelo to čudo. Odmah nas ponesoše sa nekim kamionima, koji su se jedva kretali, na granicu sa Mađarskom - malo bi se zamislio i odmah bi nastavio sa besjedom;

- Drava još mutna i velika, dobro smo se ukotvili i ne damo Njemcima da pređu rijeku. Traje to šest-sedam dana, a Švabe ni makac preko rijeke. Pošto se država raspadala kao kula od karata – tada profesor oštro opsova (poče smeh u odjeljenju, al se brzo stiša), prelomi se situacija. Dok smo mi držali sjever, oni dođoše s juga, i tu pre nego što je i počelo završi moje vojevanje.

Toliko se zanio i vratio sjećanja iz prošlosti da je odmah nastavio:

- Kolektivno smo se predali! I cijela jedinica poslata smo u pravcu Zagreba. Jednim djelom išli smo pješke, nešto malo vozom. U Zagrebu smo ostali jedan dan. Njemci su nas sutradan deportovali. Velika kompozicija prepuna zarobljenika krenu na put za Njemačku. Poslije dva dana putovanja stigli smo do Frankfurta, a onda pješke nekoliko kilometara do logora, gdje su bili smješteni ostali zarobljenici. Bilo je tu: Poljaka, Čeha, Francuza, Slovaka ali i iz ostalih zemalja...

Tada se profa potpuno zaveli u stolicu i pripali svoju staru lulu. Slušali smo sa pažnjom i samo tada niko nije kašljao i pravio grimase u odjeljenju, tada i nikad više - onda on nastavi.

- Od silnog umora, taman što su nas smjestili u barake, spavao sam ko klada punih osamnaest sati. Sutradan nas postojiše i održaše lekciju o pravilima koja važe u logoru. Taj dan sam lunjao po logoru tražeći nekoga iz mog kraja. Narednog dana nas ponovo postrojiše, bilo nas je blizo tri hiljade ljudi.

„Ko se od vas bavi poljoprivredom?“, pita njemački oficir.

- Odmah se odvoji više od dvije trećine zarobljenika. Nakon toga upita koliko ima bravara, pa stolara, te kuvara, na kraju ostadosmo nas petoro.

„Čime se vi bavite?“, pita nas prevodilac koji je stajao uz oficira.

- Mi svi zajedno ko iz topa – „mi smo profesori“.

„Komm hier!“ -naredi oficir.

- Dadoše nam vojnici iz obezbjeđenja kofe i četke... Malo se tu zamislio pa podiže glas:

- Eee, moja djeco! - ja sam ti pune četiri godine čistio logorske klozete, namirisao sam se ljudskog izmeta ko niko na ovom bijelom svijetu. Mislim da ga i sada osjećam. Kad su nas pustili na kraju rata 1945., čim sam stigao kući zaposlih se u ovoj školi, ali nisam ostao na tome. Naučio sam dobro stolarski zanat, pa kad nije bilo dovoljno para od prosvjete, ja sam se latio drebunga i pravio vrata i prozore, i da znate - završavao je svoju priču profesor - ma za šta se budete opredijelili da radite u svom životu, naučite još po neki zanat.

Kada smo bili već maturanti, na prijelazu iz prvo u drugo polugođe, dođe nam novi profesor, stari je definitivno završio u penziji. Ušteglen, namirisani jakim mirisom kolonske vode, nije uspio da se nametne, pa ga se sjećam kao kroz maglu.

„Elemente latina“, kako smo na kraju prozvali starog profesora latinskog sam kasnije rijetko viđao, jer sam kao i dobar dio mojih drugara iz razreda otišao na daljne školovanje, daleko od naše čaršije.

Autor: Ismail Ramović